

Népiirtás 1944: Magyar sorsok német ecsettel

1944 ősze a Délvidéken nem csak a magyarok számára jelentette a fizikai leszámolásokat, az esztelen terrorcselekményeket, valamint a kollektív büntetés jegyében végrehajtott etnikai tisztogatás kezdetét – mindez – ma már közismert -- a németek irányában még kíméletlenebbül nyilvánult meg. Az elmúlt évtizedek során a Nyugat-Európában, mindenekelőtt Németországban tevékenykedő Duna menti németek közösségei alapos tényfeltáró munkával járultak hozzá a tények jobb megismeréséhez: dokumentumkötetek és helyi jellegű monográfiák tucatjaiban adták közre mindazt, ami elsárgult feljegyzések, levelek és az oral history eszközeivel rögzített visszaemlékezések során a múlt betemetésre ítélt tárnainak mélyéről még előbányászható volt. Néhány évvel ezelőtt (2004-ben) ebből a hatalmas anyagból a Szerb-német Társaság kiadásában megjelent egy válogatás Belgrádban is, szerb nyelven Genocid nad nemačkom manjinom u Jugoslaviji 1944-1948 (A német kisebbség elleni népiirtás Jugoszláviában 1944-1948) címmel. Egy-két történészt kivéve nem igen foglalkoztak vele, a könyv megjelenése a szélesebb közvélemény előtt tulajdonképpen rejtve maradt. (Vannak, akik e mögött sanda politikai szándékokat sejtjenek.) De rejtve maradt a magyarelles atrocitásokkal foglalkozó magyar helytörténészek előtt is, noha a hivatkozások és visszaemlékezések több olyan adatot tartalmaznak, amelyek a bánási, szerémségi és a bácskai magyarokra vonatkoznak, tekintve, hogy a német és a magyar népcsoport sorsa – a partizánterror első heteiben mindenképpen – hasonlóan alakult.

A továbbiakban azokat az adatokat közlöm, amelyek véleményem szerint megérdemlik kutatóink figyelmét, hiszen segítségükkel kiegészíthetjük, árnyalhatjuk, pontosíthatjuk eddigi ismereteinket.

Az elbeszélte történetekben a figyelem középpontjában természetesen nem magyarok, hanem németek állnak, a magyarok többnyire mellékszereplők, esetleg szemtanúk, olykor partizánok (tudjuk, ilyenek is voltak, még ha elenyésző számban is), vagy államilag rejtegetett titkok váratlan (és véletlen) kései leleplezői. Néha a visszaemlékezők csupán a kivégzett magyarok számát említik, olykor egy-egy ismert személy nevét is. Kapunk újabb ismereteket olyan településekről is, ahol ma már egyetlen magyar sincs, de 1944-ig volt. Sok bácskai és bánási szerb vagy egykor német többségű település magyar diaszpórájának sorsáról ma már szinte reménytelen vállalkozás bármit is megtudni, hiszen nincs kitől. Mint majd alább látjuk, ilyen esetekben is segíthetnek a német dokumentumok. A belgrádi szemelvénykötet azt valószínűsíti, hogy az elkövetkező években németül jól tudó fiatal kutatóknak érdemes volna bepillantaniuk az archivált német anyagokba is.

És most lássuk a magyarokra vonatkozó fragmentumokat települések szerint:

Boróc (Obrovac, Bácska)

„...miután az orosz alakulatok továbbmentek, partizánok és helyi szerbek megkínóztak és megöltek 33 németet, 6 magyart és 2 szerbet.”

Csúrog, Sajakásszentiván (Čurug, Šajkaš)

A könyv összeállítói elmondják, hogy a sajkási és a csúrogi szerbek személyesen kértek engedélyt Titótól, hogy bosszút állhassanak a magyarokon az 1942-ben történt vérengzésért. A partizánháború kiterjedt a német lakosságra is, noha „a német kisebbség tagjainak semmilyen közülük nem volt a magyar katonai akciókhoz.”

Ernőháza (Banatski Despotovac, Bánáság)

Egy éjszakai szolgálatot teljesítő magyar származású partizán őr szemtanúja volt annak, hogy részeg partizánok fejszékkel hogyan mészárolták le a helybéli németek egy csoportját a helyi kocsmatekepályáján. A feldarabolt holttesteket három lovas szekéren szállították el a helyszínről.

Gádori lágér (Gakovo, Bácska)

Miklós-Nyári Anna vallomása: „Volt itt egy fiatal anya, aki egy szobában lakott három gyermekével. Amikor a harmadik gyermeke haldoklott, azt mondta a szomszédos szoba lakóinak:

- Többé nem tudom, hogy kiért is kéne legelőször imádkoznom, kiért kellene könyörögnöm vagy sírnom: a férjemért, aki elesett a háborúban, a szüleimért, a nagyapámért és nagyanyámért, a fivéremért vagy a nővéremért, vagy a gyerekeimért? Mit akar velem tenni a Mindenható? Most már az utolsó gyermekem nélkül kell, hogy maradjak? Visszafordult a szobájába és letérdelt haldokló gyermeke mellé. Mi meg álltunk a

szobánkban és sírtunk. Ha a részvét könnyei segíthettek volna, a kisgyerek biztosan nem hal meg. Hallottam, hogy nyöszörög a gyerek, és sokáig nem bírtam elaludni. Kora reggel lehetett, amikor fölbredtem. Körülöttem még mindenki aludt. Benéztem a szomszéd szobába. A fiúcska a padlón feküdt, összekulcsolt kezekkel, tudtam, mit jelent ez: meghalt az asszony harmadik gyermeke is. Senkit sem ébresztett fel, sápadtan, teljesen egyedül imádkozott. Ebben a pillanatban láttam, ahogy letérdel, hátrafordulva felnéz a mennyezetre, és hangos beszélni kezd. Elveszíthette az eszét? Hangja szomorú volt:

- Mindenható, elvettél tőlem mindenkit, akit szerettem. Remélem, nem elejtesz magadhoz venni engemet sem. Ne hagyd, hogy sokáig várjak, kész vagyok meghalni. Csak egyetlen kérésem van: ha majd Tito haldoklik, engedd meg, hogy minden szerencsétlen lélek, akit az ő parancsára kínoztak, éhezettek halálra és kivégeztek, elvonuljon a ravatala mellett, a gyermekeim és én legutoljára. Titónak csak akkor legyen szabad meghalni!"

Györgyháza (Velika Greda, Bánság)

Petri Károly tanítót a partizánok agyonverték.

India (India, Szerémség)

A kínzások és kivégzések 1944. október 28-án kezdődtek a magyar iskolában. Ide gyűjtötték a halálra ítéltet november 6-án és 12-én is.

Körtési lágér (Kruševlje, Bácska)

Tereza Schieber vallomása: „1945. április 24-én Ani Šnajder 16 éves szondi (Sonta) lány és a 31 éves Elizabet Piri élelmet vitt a mezőre, majd elmentek Őrszállásra (Stanišić) koldulni. Valaki feljelentette őket, és egy pincébe lettek zárva, majd a táborparancsnok lefordta őket, és egy magyar partizánnak megmondta, hogy végezze ki őket, ez azonban a parancsot megtagadta. A következő partizán puskája csütörtököt mondott, és egy harmadikat hívtak. Ő először Piri asszonyt lőtte le, aki azonnal elesett, majd belelőtt a lányba is, de őt csak könnyebben sebesítette meg. A lány megindult a partizán felé, és könyörgött, hogy kímélje meg az életét, a partizán azonban fejbe lőtte. Három jelenlevő sírásónak elrendelték, hogy tegyék kocsira a két asszonyt, és vigyék ki őket temetőbe.

Útközben Piri asszony észhez tért, és egy kis vízért könyörgött, meg hogy láthassa még a gyerekét. Tizenhat éves lánya a kocsi mellett ment, és imádkozott. Az anyja bátorságra buzdította, és hogy mondja el majd az apjának, mi történt vele. A partizán ór a falu bejáratánál észrevette, hogy Piri asszony még él, és ezt jelentette Đević Stankónak, a tábor parancsnokának, aki lóra pattant és a temetőbe ment. Ott elrendelte a sírásóknak, hogy a súlyosan sebesült, de teljesen ésnél levő asszonyt tegyék a kiasott sír mellé. Fejbe lőtte, majd csizmájával a sírba lökte.”

Nagykikinda (Kikinda, Bánság)

Szabó Károly (1933-ban született a Bánságban, közelebb meg nem nevezett helyen) dr. Peter Wünzbergernek „eskü alatt” elmondta, hogy a kikindai Mlekara tejgyár területén földmarkolójával dolgozva 1963 nyarán ráakadt a helyi gyűjtőtábor tömegsíjaira. Ekkor elrendelték neki, hogy a csontokat, amelyek nem túl mélyen feküdtek, fedjék be még több földdel.

1979-80-ban ugyanerre a helyre hűtőházat építettek. Szabó az alapok gépi kiasása közben ismét ráakadt a csontvázak egy részére. Ekkor az emberi maradványokat ismeretlen helyre szállították.

Ugyancsak az ő nyilatkozatából tudni, hogy a kikindai Vasutas Atlétikai Klub (ŽAK) futballpályája mögött is voltak tömegsírok, csupán vékony homokréteggel lefedve. Ide azokat temették, akiket 1944-ben öltek meg a partizánok, ám erről szigorúan tilos volt beszélni.

[Megjegyzés: A nagykikindai tábor parancsnokává ifjú kommunistaként Fazekas Jánost nevezték mi.

Megbánva tetteit, élete alkonyán **Csorba Béla** és Hoffmann Artúr operatőr videofelvételen rögzítette az életének erre az epizódjára vonatkozó visszaemlékezését.]

Palánka (Bačka Palanka, Bácska)

„...a helyi román csapatok a megérkező partizánok csoportjához. Ez a csoport kivégzett néhány tekintélyes németet, magyart és szerbet. Az utóbbiak közül néhányan csak azért lettek megölve, mert kiálltak a németek mellett.”

Regőce (Ridica, Bácska)

„A regőcei Virág Julianna (1908) megfojtotta 1944-ben született ikerlányait, mert nem tudta őket megkímélni a lassú éhhaláltól, majd fölakasztotta magát.”

Szentfülöp (Bački Gračac, Bácska)

Georg Wioldmann szerint a falut 1944. október 24-én a Krajnai brigád egy osztaga foglalta el, egy szerb és egy magyar (?) nemzetiségű parancsnokkal az élen, és másnap délután három órakor kivégeztek 212 férfit. Az egyik tiszt, pisztolyának elsütésétől megbokrosodott lovát nem tudván kézben tartani, saját fegyverétől halt meg a helyszínen. A visszaemlékező szerint az ezekúciót végző partizánosztatot ötven bácskai szerbvel, szlovákkal, bunyeváccal és magyarral erősítették meg.

[Megjegyzés: Eddigi ismereteink szerint mindez nem látszik életszerűnek – a terror első heteiben a délszláv partizán vezetőség még a kis számú magyar kommunistával szemben is olyannyira bizalmatlan, hogy többségüket egy időre félreteszi, vagy legföljebb feljelentő-besúgó szerepkörben alkalmazza.]

Verbász (Vrbas, Bácska)

A német források úgy tudják, hogy az oroszok és a partizánok bevonulása után helyi szerbek, valamint magyar és német kommunisták hozták létre a helyi népfelszabadító bizottságot, amelynek egy Hengel vagy Henkel nevű sváb szabó lett az elnöke. Egy német szemtanú szerint a kivégzések október végén kezdődtek, legelőször 20 tekintélyes polgárt és egy nőt kínoztak meg és végeztek ki a temetőben. Mindegyikük nevét feljegyezték, tehát nem kizárt, hogy az így keletkezett névsort a levéltárban utólag majd meg lehet találni. A fentiekhez hasonló lett a sorsa három fiatal katonának is. (Nemzetiségükről nincs adat, tartozhattak akár a német Wehrmacht, akár a Magyar Királyi Honvédség kötelékébe is.) Ismertebb helyi szerbek megpróbálták a közbenjárást, de mindhiába. A partizánok vezetője a 28 éves Anton Heller volt, aki munkaszolgálatosként megjárta a keleti frontot, majd az oroszokkal tért vissza szülővárosába, Újverbászra, ahol azonnal vezető szerephez jutott a partizánok között. Az ő parancsára tartóztatták le és végezték ki a cukorgyár 22 magyar és német munkását.

„Karl Mengel német szemtanú elmondta, hogy a tömeggyilkosságokról először egyik szerb ismerősétől hallott. Az mintegy 150 németről és ugyanannyi magyarról tudott, akiket elővezettek és összeverték. Éjfélkor hosszú drótra kötötték és meztelenül kihajtották őket a központi temetőbe. Kettesével kellett a sír szélére állniuk, és nyakon lötték őket. A meggyilkoltak között volt Lóc Jakab, az óverbászi gimnázium korábbi igazgatója is. Karl Mengel nyilatkozatát később megerősítette az áldozatok egyike, Simoni Károly is, aki csupán megsebesült, és később sikerült kimásznia a tömegsírból, valamint Novo szerb cipész is, aki ezen az éjszakán őrszolgálatot teljesített.”

Versec (Vršac, Bánság)

A várost 1944. október 2-án foglalták el a szovjet csapatok. A partizánok már másnap kivégeztek kétszáz helybéli német férfit. Friss Géza polgármestert és öt társát lovas szekér előtt hajtva kiterelték a sintértelepre, és agyonlőtték.

Zombor (Sombor, Bácska)

„Csupán néhány nappal azt követően, hogy a partizánok elfoglalták a várost, megkezdtek a németek és a magyarok letartóztatását. Valamennyiüket a Krónich-palotába vitték, ahol örökre eltűntek. Először sadista módon megkínozták őket, majd agyon lettek verve vagy löve.”

A könyv idézi az apatini Helene Rajnalt is, akit 1944. november 20-án hurcoltak el a Krónich-palotába, ahol később neki kellett hordania az ételt az egyik garázsban fogva tartott rabok számára. „Mintegy 150 férfi, láncra verve hét hétig volt ebben a garázsban. A láncok úgy meg voltak szorítva, hogy az emberek keze fölsebesedett. A hét hét alatt a láncokat egyszer sem vették le, még étkezés vagy a szükségük végzése közben sem. Ruhájuk hiányos volt és tetvekkal teli. A hideg decemberi napokban a fűtetlen garázs betonján kellett feküdniük. Csak 1944 karácsonyán érkezett meg Újvidékről az új bíró, és elrendelte, hogy vegyék le a láncukat.”

Magyarkanizsa, 2010. december 10.

Csorba Béla (VMDP Hírlevél)